

Ս. Ա. ԱՂԱՍՅԱՆ, Ա. Բ. ԱՂԱՍՅԱՆ, Գ. Վ. ԱԲԻԱԶԱՍՅԱՆ

ԼԵՈՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐԱԾԻՆ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ՁԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐԱՆՈՒՄ

Աշխատանքում ներկայացված են Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության (ԼՀՀ) նորածին հայ երեխաների ֆիզիկական զարգացման հիմնական ցուցանիշները (զանգված, հասակ) արցախյան պատերազմի մախոթյալին (1987 թ.), շրջափակումների և պատերազմի ժամանակ (1989—1994 թթ.), ու հետպատերազմյան շրջանում:

Հետազոտությունների արդյունքների կենսաչափական (բիոմետրիկա) վերլուծության հիման վրա պարզաբանվել է, որ նորածին երեխաների զանգվածը և հասակը խաղաղ ժամանակաշրջանում եղել են բարձր, քան շրջափակումների և պատերազմի ժամանակ: Դրանք լրիվ չեն վերականգնվել հետպատերազմյան 4 տարիների ընթացքում (1994, 1997 թթ.): Ընդ որում, զանգվածի փոքր չափը ամբողջ շրջանում մինչպատերազմյան ժամանակաշրջանի համեմատ եղել է հավաստի (>3), որը վկայում է, որ շրջափակումների և պատերազմի տարիներին իրոք տեղի է ունեցել նորածին երեխաների զանգվածի զգալի պակասեցում (ռետարդացիա): Սակայն վերջինս միշտ չէ, որ ուղեկցվել է երեխաների հասակի նշանակալի կրճատմամբ (փոքրացմամբ): Այսպես, եթե երեխաների հասակի տարբերության հավաստիությունը 1991 թվականին 1987 թ-ի համեմատ կազմել է 3,8—3,9, ապա մյուս տարիներին այն տատանվել է 1,4—2,9 սաևաններում:

Երեխաների ընդհանուր առողջության հիմնական ցուցանիշներից մեկը համդիսացող ֆիզիկական զարգացումը ԼՀՀ-ում մինչև վերջերս չի ուսումնասիրվել: Մինչդեռ դրա ուսումնասիրությունը, մեր կարծիքով, կարող է ունենալ որոշ գործնական և տեսական նշանակություն, քանի որ մի կողմից կպարզաբանվեն երեխաների բնականոն զարգացումը բնութագրող ինչ որ նորմեր, մյուս կողմից դրանք համեմատելով շրջափակումների և պատերազմի ու հետպատերազմյան ժամանակաշրջանի համանման ցուցանիշների հետ՝ կբացահայտվեն այն փոփոխությունները, որոնք տեղի են ունեցել այդ տարիներին երեխաների առանձին սեռահասակային խմբերի ֆիզիկական զարգացման ցուցանիշներում:

Ի դեպ հարկ է նշել, որ եթե մասնագիտական գրականության մեջ բավականին շատ աշխատանքներ կան երեխաների, դեռահասների և պատանիների ֆիզիկական զարգացման խնդրի շուրջը, որոնք վկայում են նրանց նորմերի և կրած փոփոխությունների մասին՝ կապված տարիքի, սեռի, հասարակական կյանքի բարեկեցիկ ընթացքի, կամ էլ դրա վատթարացման ու այլ գործոնների հետ [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7], ապա նորածինների մասին նոր հետազոտություններ չկան, չնայած Հայաստանի Հանրապետությունում երեխաների ֆիզիկական զարգացումը համազամանորեն

ուսումնասիրված է:

Ելնելով վերոհիշյալից, ինչպես նաև այն հանգամանքից, որ շրջափակումների և պատերազմի ժամանակ ծնված երեխաների ֆիզիկական զարգացման խնդիրը մասնագիտական գրականության մեջ նոր հետազոտությունների չի արժանացել, մենք դրանք ուսումնասիրել ենք ինչպես խաղաղ ժամանակաշրջանում (1987 թ.), այնպես էլ Աղբյուրների կողմից ԼՂՀ ժողովրդի վզին փաթաթված շրջափակումների (1989—1990 թթ.), պատերազմի (1991—1994 թթ.) ժամանակ և հետպատերազմյան հրադադարի շրջանում (1994—1997 թթ.):

Ուսումնասիրությունները կատարվել են հիմնականում հանրապետական ծննդատանը ծննդաբերած կանանց և նրանց երեխաների բժշկական քարտերի վերլուծության հիման վրա: Հետազոտվել է 3000-ից ավելի նորածին երեխաների (տղա, աղջիկ) մարմնի զանգվածը և հասակը, որոնք ներկայացնում են հանրապետության բոլոր շրջանները և բնակչության կանոնները:

Ստացված տվյալները ենթարկվել են կենսաչափական (քիմետրիա) մշակման՝ յուրաքանչյուր ցուցանիշի համար որոշելով համակշռված միջինը (M), միջինի քառակուսային շեղումը (σ), համակշռված միջինի սխալը (m), վարիացիայի գործակիցը (C) և տարբերության հավաստիությունը (t):

Խաղաղ ժամանակ (1987 թ.) ծնված երեխաների ֆիզիկական զարգացման հիմնական ցուցանիշների վերլուծությունը (աղյուսակ 1), ցույց է տալիս, որ տղաների մարմնի զանգվածը կազմել է միջինում 3500 գ, հասակը՝ 51 սմ: Աղջիկների մոտ դրանք կազմել են համապատասխանաբար 3360 գ և 50,6 սմ: Ընդ որում, տղաների մարմնի զանգվածի և հասակի տարբերությունը (մեծ չափը) աղջիկների համեմատ եղել է հավաստի (>3), որը վկայում է, որ նորածին տղաները իրենց մարմնի զանգվածի և հասակի ցուցանիշով իրոք նշանակալի գերազանցում են աղջիկներին:

Աղյուսակ 1

Նորածին երեխաների մարմնի զանգվածը (գ) և հասակը (սմ)

ցուցանիշ	հետազոտված երեխա (n)	տղա			աղջիկ			
		M	±σ	±m	M	±σ	±m	t
Մարմնի կշիռը (կգ)	360	3500	490	25,80	3360	330	17,39	4,50
Մարմնի երկարությունը (սմ)	360	51,0	1,60	0,08	50,60	1,40	0,07	3,76

մինչպատերազմյան ժամանակաշրջանում (1987 թ.):

Բացի դրանից պարզվել է, որ գյուղաբնակ կանանց նորածին երեխաների մարմնի զանգվածը (կշիռ) և հասակը (երկարություն) քաղաքաբնակների համեմատ եղել է որոշ ավելին և տղաների համար կազմել է միջինում 3650 գ և 51,5 սմ, իսկ քաղաքաբնակների համար դրանք կազմել են համապատասխանաբար 3490 գ և 50,4 սմ (>3): Գյուղաբնակ կանանց աղջիկ երեխաների մարմնի զանգվածը կազմել է միջինում 3460 գ, հասակը՝ 50,5 սմ: Քաղաքաբնակների համար դրանք եղել են 3210 գ և 50,3 սմ (>3):

Հետազոտված երեխաների խմբում մարմնի զանգվածի միմիումը կազմել է 2400 գ, իսկ հասակինը՝ 44 սմ: Չանգվածի և հասակի մաքսիմումը արձանագրվել է 2—3-րդ ծննդաբերությունից ծնված տղա և աղջիկ երեխայի մոտ և երկու դեպքում կազմել է 5300 գ և 56 սմ: Ընդ որում, աղջկա մոտ այդ ցուցանիշը արձանագրվել է 3-րդ ծննդաբերության ժամանակ, տղայի մոտ՝ 2-րդ ծննդաբերության ժամանակ: Հասակի և զանգվածի միմիումը (44 սմ և 2400 գ) արձանագրվել է ինչպես առա-

ջին, այնպես էլ 2—6-րդ և ավելի ծննդաբերությունների ժամանակ: Դրանից կարելի է եզրակացնել, որ ուղղակի կապ չկա նորածին երեխաների ֆիզիկական զարգացման (զանգված, հասակ) միմիմալ ցուցանիշների և նրանց մայրերի հաջորդական ծննդաբերության միջև, այդ այն դեպքում, երբ մաքսիմումները արձանագրվեն միայն 2-րդ և 3-րդ ծննդաբերության ժամանակ:

Աղյուսակ 2

ԼՂՀ հարթավայրային, նախալեռնային, միջին լեռնային և բարձր լեռնային

Գոտու անվանումը	բարձր. ծովի մակերևույթից (մ)	հետազոտվել է երեխա (n)	զանգված (գ)		հասակ (սմ)	
			միջին	տատանում	միջին	տատանում
Հարթավայրային	175—350	140	3200	2200—3800	50,1	44—54
Նախալեռնային	360—600	140	3275	2400—4200	50,3	47—53
Միջին լեռնային	750—1000	140	3496	2500—5300	51,1	44—56
Բարձր լեռնային	1200—1800	140	3712	2400—4200	51,5	45—55

գոտում ապրող կանանց նորածին երեխաների զանգվածը և հասակը:

Գյուղաբնակ կանանց նորածին երեխաների ֆիզիկական զարգացման այսպիսի բարձր ցուցանիշները մենք, ինչպես նախկինում շատ հետազոտողներ, հավելած ենք բացատրել առաջին հերթին նրանց մայրերի հղիության շրջանում ստացած առավել բավարար և լիարժեք սննդով, ինչպես նաև նրանց այդ շրջանում վարած ավելի շարժուն կենսակերպով:

ԼՂՀ բնակչիմայական գոտիների կտրվածքով նորածին երեխաների մարմնի զանգվածի և հասակի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս (աղյուսակ 2), որ հարթավայրային գոտու բնակավայրերում (գ. գ. Լենինական, Մարաղա, Սեյտուլան, Կարմիրավան և այլն) ծնված նորածին երեխաները ունեն ավելի փոքր զանգված (3200 գ) և հասակ (50,1 սմ), քան նախալեռնային, միջին և բարձր լեռնային գոտիների բնակավայրերում մշտապես բնակվող կանանց նորածինները, չնայած նախալեռնային բնակավայրերում (գ. գ. Մաղավուզ, Մոխրաթաղ, Խրամոթք, ավան Մարտունի, Հաղթոթ և այլն) ծնվածների մարմնի զանգվածի և հասակի տարբերությունները ցածրադիր հարթավայրային շրջանում ծնվածների համեմատ եղել է ոչ մեծ և կազմել է միջինում 3275 գ և 50,3 սմ ($t < 3$):

Միջին և բարձր լեռնային գոտիների գյուղերում ծնված երեխաների ֆիզիկական զարգացման հիմնական ցուցանիշները (զանգված, հասակ) նշանակալի բարձր են եղել նախորդ երկու շրջաններում (գոտի) ծնվածների համեմատ և այդ տարբերությունները եղել են հավաստի ($t > 3$): Միջին լեռնային գոտում (որը իր մեջ ներառում է Ստեփանակերտի շրջանի Նորագյուղ, Խնձրիստան, Սեյդիշեն, Մեղրաձոր, Մարտակերտի շրջանի Հաթերք, Մոստ, Վաղուհաս, Մարտունու շրջանի Հերիեր, Կարմիր շուկա և այլ բնակավայրերը) նորածին երեխաների մարմնի զանգվածը կազմել է միջինում 3496 գ, հասակը՝ 51,1 սմ:

Երեխաների առավել մեծ զանգվածը և հասակը արձանագրվել է Շուշիի և Մարտակերտի շրջանի բարձր լեռնային գոտում գտնվող բնակավայրերում և նրանց միջինը կազմել է 3712 գ և 51,5 սմ, իսկ միջին լեռնային գոտում դրանք կազմել են համապատասխանաբար 3496 գ և 51,1 սմ:

Ակնհայտ է, որ ԼՂՀ միջին և բարձր լեռնային բնակավայրերում ծնված երեխաների ֆիզիկական զարգացման առավել բարձր ցուցանիշները նույնպես պետք է բացատրվեն առաջին հերթին նրանց մայրերի հղիության շրջանում ընդունած բավարարու լիարժեք, հատկապես վիտամիններով հարուստ սննդով և մեծ շարժունությամբ:

ԼՂՀ նորածին երեխաների մարմնի զանգվածի (q) և հասակի (սմ) ամսական և սեզոնային փոփոխությունները (1987 թ.)

ամիսը և սեզոնը	Գեղագր. պետ. երեխա (n)	Տղամ.						Աղջիկ					
		Զանգված			Հասակ			Զանգված			Հասակ		
		M	$\pm m$	$\pm \sigma$	M	$\pm m$	$\pm \sigma$	M	$\pm m$	$\pm \sigma$	M	$\pm m$	$\pm \sigma$
XII	30	3400	88	480	50.6	0.28	1.56	3400	90	500	50.4	0.24	1.30
I	30	3650	130	700	51.0	0.25	1.40	3200	90	500	51.3	0.45	2.50
II	30	3500	80	440	51.0	0.50	2.70	3300	90	500	50.4	0.25	1.40
Ձմեռ	90	3516	99	540	50.9	0.34	1.89	3300	90	500	50.7	0.31	1.70
III	30	3400	90	340	50.7	0.27	1.50	3300	70	400	50.5	0.27	1.50
IV	30	3600	100	360	51.0	0.45	2.50	3400	100	500	50.9	0.50	2.70
V	30	3500	80	350	51.3	0.27	1.50	3400	90	500	50.5	0.26	1.40
Գարուն	90	3500	90	350	51.0	0.33	1.83	3367	90	500	50.6	0.34	1.90
VI	30	3390	70	339	50.8	0.22	1.20	3200	90	500	49.9	0.33	1.80
VII	30	3500	90	350	51.0	0.40	2.00	3400	120	600	50.5	0.30	1.70
VIII	30	3420	70	342	50.6	0.23	1.25	3350	78	430	50.3	0.27	1.50
Ամառ	90	3436	70	343	50.8	0.28	1.48	3317	96	510	50.2	0.30	1.70
IX	30	3400	60	340	50.7	0.21	1.15	3300	70	380	50.4	0.19	1.10
X	30	3400	90	340	51.0	0.66	3.35	3300	100	600	50.5	0.25	1.40
XI	30	3420	80	342	50.7	0.27	1.50	3310	70	420	50.6	0.26	1.20
Աշուն	90	3423	80	340	50.8	0.38	2.00	3303	80	500	50.5	0.23	1.20

ԼՂՀ նորածին երեխաների մարմնի զանգվածը և հասակը խաղաղ ժամանակաշրջանում (1987 թ.), շրջափակման տարիներին (1989—1990 թթ.), պատերազմի ժամանակ (1991—1994 թթ.) և հետպատերազմյան շրջանում (1994—1997)

թիվ	Ռեպրոդուկտիվ երեխա	զանգված (kg)					հասակ /սմ/				
		M	$\pm \sigma$	$\pm m$	CV	t	M	$\pm \sigma$	$\pm m$	CV	t
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ա/տղա											
1987	360	3500	490	25.80	14.0	-	51.0	1.6	0.08	3.14	-
1989	120	3369	369	33.70	11.0	3.1	-	-	-	-	-
1990	120	3345	337	30.70	10.0	4.1	-	-	-	-	-
1991	120	3350	340	31.10	10.0	3.7	50.4	1.4	0.13	2.78	3.9
1992	120	3234	402	36.60	12.0	5.9	-	-	-	-	-
1993	120	3347	420	38.30	12.0	3.3	-	-	-	-	-
1994	120	3310	470	42.80	14.0	3.8	50.6	1.5	0.14	2.96	2.5
1995	120	3320	450	41.00	14.0	4.9	-	-	-	-	-
1996	120	3252	414	37.70	13.0	5.3	50.6	1.4	0.13	2.76	2.6
1997	120	3362	362	36.20	12.0	3.1	50.8	1.3	0.12	2.60	1.4
բ/աղջիկ											
1987	360	3360	330	17.39	9.8	-	50.6	1.4	0.07	2.78	-
1989	120	3250	327	29.86	10.4	3.2	-	-	-	-	-
1990	120	3091	366	33.42	11.8	7.1	-	-	-	-	-
1991	120	3248	330	30.14	10.2	4.8	50.1	1.3	0.12	3.05	3.8
1992	120	3231	391	35.70	12.1	3.5	-	-	-	-	-
1993	120	3232	386	35.25	11.9	3.8	-	-	-	-	-
1994	120	3192	470	42.92	14.7	3.6	50.3	1.5	0.14	2.98	1.9
1995	120	3200	390	35.62	12.2	6.6	-	-	-	-	-
1996	120	3220	354	32.33	11.0	3.8	50.3	1.5	0.14	2.98	1.9
1997	120	3214	400	36.53	12.4	3.6	50.3	1.2	0.12	2.39	2.1

Ծանոթություն.— 1. Արցախյան պատերազմը ավարտվել է 1994 թ. գարնանը:

2. Համեմատումները կատարված են 1987 թ. ցուցանիշների հետ:

Նորածին երեխաների մարմնի զանգվածի և հասակի բազմակի ուսումնասիրությունը ըստ տարվա ամիսների և սեզոնի (աղյուսակ 3) ցույց է տվել, որ այդ փոփոխությունները նշանակալի չեն, կամ ուրիշ ձևով ասած հավաստի չեն ($t < 3$), չնայած ծնունդի և զարման ամիսներին դրանք որոշ բարձր են եղել, քան ամռան և աշնան ամիսներին: Դրանցում գլխավոր նշանակություն ունեցող գործոնները մույնպես սնունդը և շարժունություններն են:

Շրջափակումների, պատերազմի և հետպատերազմյան հրադադարի շրջանում երեխաների ֆիզիկական զարգացման փոփոխությունները ներկայացված են թիվ 4 աղյուսակում:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ 1987 թ. խաղող ժամանակաշրջանի համեմատ 1989—1997 թթ. (շրջափակում, պատերազմ և հրադադար) նորածին տղա և աղջիկ երեխաների զանգվածը միշտ եղել է բավականին փոքր (ցածր) և այդ տարբերությունները (աղյուսակ 4) բոլոր տարիներին եղել են հավաստի ($t > 3$), իսկ հասակի ցուցանիշների տարբերությունները, բացառությամբ 1991 թվականին (պատերազմ) եղել են ոչ հավաստի ($t < 3$): 1991 թ. երեխաների ցածր հասակը 1987 թ. համեմատ ևս եղել է հավաստի, որը վկայում է այն մասին, որ այդ շրջանում (պատերազմ) երեխաների ֆիզիկական զարգացման ցուցանիշները շատ ավելի մեծ չափով են հետ ընկել, քան մյուս տարիներին ($t > 3$):

ԼՂՀ-ում նորածին տղաների և աղջիկների զանգվածի և հասակի ցածր ցուցանիշները շրջափակումների, պատերազմի և հետպատերազմյան հրադադարի շրջանում դարձյալ կարող է բացատրվել հղիության շրջանում մրանց մայրերի ոչ բավարար ու լիարժեք սնմամբ, չնայած չի բացառվում, որ որոշ բացասական նշանակություն ունեցել են նաև բացասական հույզերը (վիշտ, տառապանք, վախ, նյարդային գերլարումներ և այլն):

Շրջափակումների և պատերազմի ժամանակ, ինչպես նաև հրադադարի 4 տարիներին նորածին երեխաների զանգվածի և հասակի դինամիկայի ուսումնասիրությունը հիմք է տալիս նշելու, որ այդ տարիներին հղի կանանց թերսնման ետևանքով արգանդում զարգացող սաղմի և պտղի մոտ ավելի շատ չափով տուժել է մկանային հյուսվածքի աճը, որի արդյունքում նորածինները ունեցել են անհամեմատ փոքր զանգված ($t > 3$), այն դեպքում, երբ հասակի նվազման ցուցանիշները եղել են ոչ հավաստի ($t < 3$):

Բժշկականաբանական գիտությունների և քիմիայի ամբիոն

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Агасян А. Б., Агасян С. А., Мянсян В. Ш. - Показатели физического развития младших школьников Нагорного Карабаха. Ж. Гигиена и санитария, 1987, с. 87-88.
2. Антропова М. В. - Гигиена детей и подростков, М., 1982, с. 45-70.
3. Ермолаева Ю. А. - Возрастная физиология, М., 1985, с. 5-10.
4. Վարպետյան Մ. Շ., Շաիրեմյան Մ. Ա.— Տարիքային ֆիզիոլոգիա, 1981 թ., էջ 21—48:
5. Никитюк Б. А. - Факторы роста морфофункционального созревания организма (анализ наследственных и средовых влияний на постнатальный онтогенез), М., 1978.
6. Маркосян А. А. - Вопросы возрастной физиологии, М., 1974.
7. Матюшонок М. Т. - Анатомия и гигиена младшего школьного возраста, М., 1970.

С. А. АГАСЯН, А. Б. АГАСЯН, Г. В. АБРААМЯН

ОСНОВНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ НОВОРОЖДЕННЫХ ДЕТЕЙ НКР В МИРНОЕ ВРЕМЯ И ИХ ИЗМЕНЕНИЯ В ЭКСТРЕМАЛЬНЫХ УСЛОВИЯХ

Резюме

В работе представлены основные показатели физического развития (масса, рост) новорожденных мальчиков и девочек Нагорно-Карабахской республики в период мира (1987), блокады, войны и перемирия (1989-1997 гг.). Установлено, что в период блокады, войны и перемирия вес новорожденных детей стал заметно уменьшаться ($t > 3$), тогда как низкие показатели роста не всегда оказывались достоверными ($t < 3$). Кроме того выявлены некоторые особенности физиологического развития детей, родившихся от матерей, постоянно проживающих в разных природно-климатических условиях республики. Помесячные и сезонные изменения массы и роста детей оказались недостоверными ($t < 3$).

S. A. AGASIAN, A. B. AGASIAN, G. B. ABRAHAMIAN

THE MAIN SIGNS OF PHYSICAL DEVELOPMENT OF NEW-BORN CHILDREN IN NKR IN PEACEFUL TIME AND THEIR CHANGES IN EXTREMAL CONDITIONS.

Resume

In the work are represented fundamental models of mental, physical development of new-born boys and girls of Nagorno-Karabakh Republic in the period of peace (1987), blockade, war and armistice (1989—1997 years).

It is established, that in the period of blockade, war and armistice the mass of new-born children became less ($t > 3$), when the low models of growth are not always trustworthy, or beyond all doubt. Besides it there are revealed some peculiarities of physiological growth of the children born from mothers who constantly lived in different natural-climatic conditions of the Republic.

Monthly and seasonal changes of mass and growth of children had been unauthentic ($t < 3$).